

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده ادبیات، زبان‌ها و تاریخ

پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته‌ی تاریخ گرایش اسلام

عنوان

عباسیان در دوره دعوت

استاد راهنما

دکتر شهلا بختیاری

استاد مشاور

دکتر اسماعیل حسن زاده

دانشجو

آزاده آرمانده

مهر ۱۳۸۹

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه الزهراء(س) است.

تقدیم:

بہ پدر و مادر، ہمسر عزیزم کہ با شکیبائی و ہمدلی آمان و شواری ہای صحیل و سامانہی این رسالہ را بر من آسان نمود.

تقدیر و تشکر:

بر خود لازم می‌دانم مراتب پاسکداری خود را از اساتید محترم گروه تاریخ، علی‌الخصوص استاد اهنمای عزیزم سرکار خانم دکتر شهلا
بختیاری و استاد مشاور ارجمندم جناب آقای دکتر حسن زاده به جا آوردم.

از دوستان عزیزم خانم هایلا اشرفی، محترم و کیلی و آرزو غیاثوند که در طی این دوران، همواره مرا مورد عنایت خویش قرار دادند، کمال تشکر
را دارم.

چکیده

عباسیان طی دوره‌ای که از آن به دوره دعوت یاد می‌شود، توانستند امویان را از خلافت کنار زده، خود قدرت را به دست گیرند. این دوران، حکومت اموی مخالفان دیگری نیز داشت که عباسیان به تناسب و ضرورت پیش آمده رفتاری برگزیدند. رفتار آنان در چندین طیف همراهی، سکوت، کناره‌گیری و در مواقعی ضدیت با قیام‌های ضد اموی قرار داشت. در کنار آن عباسیان با سازمان دادن به دعوت خود، حرکت را تند و سریع‌تر کردند و با بهره‌گیری از ابزارهایی از قبیل دعوت برای "الرضا من آل محمد" دیگر رقیبان را کنار زده، قدرت را به دست گرفتند.

حال پرسش آن است که، عباسیان در دوره دعوت برای پیشبرد دعوت چه اقدامات و برنامه‌ریزی‌هایی انجام دادند، و از بررسی فرضیه، عباسیان با اقداماتی در ایجاد کانون‌های هدایت‌کننده، ایجاد ارتباط بین امام عباسی و شیعیان شان، ایجاد شبکه مالی و همراهی با قیام‌های ضد اموی که پاسخ پرسش فوق است، برمی‌آید، عباسیان توانستند با جلب نظر مخالفان و بهره‌جویی از نتایج قیام‌ها و اختلافات درونی خلافت اموی و تعمیق آن، با تشکیلات سازمان‌یافته دعوت را با تغذیه و توسعه شبکه مالی در سرزمین‌های اسلامی گسترش دهند. چند مرکز این سازمان در حمیمه قرار داشت، اما خراسان سرنوشت دعوت عباسی را رقم زد. در نهایت برنامه‌ریزی و تشکیلات منظم و سازمان‌یافته عباسیان در این دوران منجر به سبقت گرفتن از دیگر رقبا و پیروزی ایشان در کسب خلافت شد.

واژگان کلیدی : عباسیان، دوره دعوت، دوره دعوت عباسی، الرضا من آل محمد (ص).

چکیده

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول: مبانی پژوهش

صفحه

- ۱-۱- مسئله پژوهش ۱
- ۲-۱- پرسش‌های پژوهش ۲
- ۳-۱- اهداف پژوهش و ضرورت آن ۲
- ۴-۱- فرضیات پژوهش ۳
- ۵-۱- تعریف و تحدید واژگان پژوهش ۳
- ۶-۱- روش پژوهش ۵
- ۷-۱- پیشینه پژوهش ۵
- ۸-۱- معرفی و نقد منابع پژوهش ۱۸

فصل دوم: عباسیان در عرصه سیاست

۲. عباسیان و امور سیاسی ۲۶
- ۲-۱- عباس بن عبدالمطلب و نقش او در اسلام ۲۶

- ۲۷-۱-۱-۲- عباس در دوران نبوی ۲۷
- ۲۹-۱-۲- عباس از سقیفه تا شورای عمر ۲۹
- ۳۱-۲- عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب ۳۱
- ۳۱-۱-۲- زندگینامه عبدالله بن عباس ۳۱
- ۳۳-۲-۲- عبدالله بن عباس در عرصه سیاسی ۳۳
- ۳۷-۲-۲- عبدالله بن عباس و امام حسن (ع) ۳۷
- ۳۸-۲-۲- عبدالله بن عباس و امام حسین (ع) ۳۸
- ۴۱-۲-۲- عبدالله بن عباس پس از واقعه کربلا ۴۱
- ۴۲-۳- عبیدالله بن عباس بن عبدالمطلب .. ۴۲
- ۴۲-۱-۳- زندگی سیاسی عبیدالله بن عباس ۴۲
- ۴۶-۴-۲- علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب ۴۶
- ۴۸-۱-۴-۲- شخصیت سیاسی علی بن عبدالله ۴۸
- ۴۸-۱-۱-۴-۲- روابط با عبدالملک ۴۸
- ۴۹-۲-۱-۴-۲- روابط با جانشینان عبدالملک ۴۹
- ۵۱-۵-۲- محمد بن علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب ۵۱
- ۵۲-۱-۵-۲- رفتار سیاسی محمد بن علی ۵۲

۵۲-۱-۱-۵-۲- محمد بن علی و هشام بن دالمملک

۵۳-۲-۱-۵-۲- کیسانیه و بنی عباس

۵۷-۶-۲- ابراهیم بن محمد بن عبدالله بن عباس بن عبدالملطب

۵۷-۱-۶-۲- زندگی سیاسی ابراهیم بن محمد

فصل سوم: سیاست عباسیان در دوره دعوت در برابر مخالفان خلافت اموی

۳. سیاست عباسیان در دوره دعوت در برابر مخالفان خلافت اموی ۶۶

۶۶-۱-۳- جلب ناراضیان

۶۶-۱-۱-۳- سیاست عباسیان در دوره دعوت در براویان

۶۷-۱-۱-۱-۳- نحوه همکاری عباسیان در قیام زید بن علی و یحیی بن زید

۶۸-۱-۱-۱-۳- عکس العمل عباسیان در برابر قیام زید

۷۱-۲-۱-۱-۳- سیاست عباسیان در برابر قیام یحیی

۷۲-۳-۱-۱-۳- بهره برداری از تأثیرات قیام زید و یحیی

۷۵-۲-۱-۱-۳- عملکرد عباسیان در برابر قیام عبداللهعاویه

۷۵-۱-۲-۱-۳- عملکرد بازدارندگی عباسیان در برابر قیام عبدالله بن معاویه

۷۶-۲-۲-۱-۳- سیاست عباسیان در برابر قیام ابن معاویه در کوفه

۸۲-۳-۱-۱-۳- عباسیان در دوره دعوت و ائمه شیعی

۳-۱-۱-۴- عباسیان و محمد بن عبدالله "نفس زکیه" ۸۸

۳-۱-۲- نحوه برخورد عباسیان با خوارج در دوره دعوت ۹۵

۳-۱-۲-۱- قیام شیبان بن سلمه الحروری و دعوت عباسی ۹۸

۳-۱-۳- نحوه همکاری عباسیان با ایرانیان در دوره دعوت ۱۰۱

۳-۲- پنهان کردن نقاط اختلاف ۱۰۷

۳-۲-۱- اختلافات ایدئولوژیکی ۱۱۰

۳-۲-۲- شعار الرضا من آل محمد ۱۱۶

فصل چهارم: اقدامات و برنامه ریزی های عباسیان در دوره دعوت

۴. اقدامات و برنامه ریزی های عباسیان در دوره دعوت ۱۲۱

۴-۱- ایجاد کانونهای هدایت کننده ۱۲۱

۴-۱-۱- حمیمه ۱۲۲

۴-۱-۲- شام ۱۲۶

۴-۱-۳- حجاز ۱۲۷

۴-۱-۴- عراق ۱۲۸

۴-۱-۴-۱- بصره ۱۲۸

۴-۱-۴-۲- کوفه ۱۲۹

- ۴-۱-۵- خراسان ۱۳۱
- ۴-۱-۵-۱- انتقال دعوت به خراسان ۱۳۳
- ۴-۲- ایجاد شبکه ارتباطی میان امام عباسی و پیروان دعوت ۱۳۶
- ۴-۲-۱- سلسله مراتب دعوت ۱۳۹
- ۴-۲-۱-۱- امام عباسی ۱۳۹
- ۴-۲-۱-۲- داعی الدعاه ۱۳۹
- ۴-۲-۱-۲-۱- داعی الدعاه کوفه ۱۴۰
- ۴-۲-۱-۲-۲- داعی الدعاه خراسان ۱۴۲
- ۴-۲-۱-۳- انتخاب ابومسلم به عنوان رئیس داعیان خراسان ۱۴۴
- ۴-۳-۱-۲- نقیبان و داعیان ۱۴۷
- ۴-۲-۲- مسیر نامه‌ها ۱۶۰
- ۴-۳- بهره برداری عباسیان از شکافهای سیاسی موجود در بدنه امویان. ۱۶۲
- ۴-۳-۱- اوضاع سیاسی حکومت اموی تا زمان سقوط ۱۶۲
- ۴-۳-۲- اختلافات و تعصبات قبیله ای در خراسان در دوران دعوت ۱۶۷
- ۴-۳-۳- رقابت بر سر تصاحب حکومت خراسان ۱۶۸
- ۴-۳-۴- سرایستهای عباسیان در برابر شکافهای موجود در بدنه حکومت اموی ۱۶۹

۱۷۱.....	۴-۳-۵- اتحاد ابومسلم با کرمانی و تعمیق اختلافات
۱۷۴.....	۴-۴- ایجاد شبکه مالی منظم در دوره دعوت
۱۷۴.....	۴-۴-۱- منابع مالی دعوت
۱۷۴.....	۴-۵-۱-۱- ثبوت عباسیان
۱۷۵.....	۴-۵-۱-۲- جذب افراد ثروتمند
۱۷۷.....	۴-۵-۱-۳- حمایت مالی شیعیان عباسی
۱۷۹.....	۴-۴-۲- سازماندهی و انتقال اموال
۱۸۰.....	۴-۴-۳- تأثیر ایجاد شبکه مالی در پیشرفت دعوت
۱۸۳.....	۴-۵- اوضاع دعوت عباسیان تا زمان قدرت گیری
۱۸۳.....	۴-۵-۱- مرحله جدید دعوت و امامت ابراهیم
۱۹۱.....	نتیجه گیری
۱۹۳.....	فهرست منابع و ماخذ

مقدمه

ایجاد خلافت عباسی فقط یک انتقال قدرت از بنی امیه به عباسیان نبود، بلکه این انتقال قدرت چیزی فراتر از یک تغییر در خاندان حکومت بود. عباسیان با ایجاد تشکیلات سازمانی منطوب و پیوسته و همچنین تأکید بر پنهان کاری عباسیان در امر دعوت، توانستند به قدرت برسند. از عوامل قدرت گیری ایشان شد. امامان عباسی با ایجاد شبکه ای منظم از داعیان و نقبا دعوت را هدایت می کردند. در این میان پرسش هایی که مطرح می شود، نوع سیاستی است که عباسیان در برابر امویان در سالهای فعالیت خود داشتند و این که اقدامات و برنامه ریزی های عباسیان برای دستیابی به قدرت چه بوده است؟ با توجه به مطالب فوق، محور این پژوهش بررسی وضعیت عباسیان در دوران دعوت، براساس منابع تاریخی و تحلیل آن بوده که در چهار فصل تنظیم شده است.

فصل اول که به کلیات پژوهش اختصاص یافته است. در فصل دوم به معرفی بزرگان عباسی از دوران عباس عموی پیامبر تا دوران ابراهیم پرداخته شده و روند تدریجی ورود عباسیان به عرصه سیاسی و قدرت گیری ایشان و همچنین سیاست عباسیان در دوره دعوت در برابر امویان پرداخته می شود. در فصل سوم به بررسی برخورد عباسیان در ارتباط با مخالفان حکومت اموی که همزمان با ایشان به فعالیت علیه حکومت اموی به مشغول بودند، پرداخته و به بررسی خط مشی و سیاست ایشان در برابر این مخالفان پرداخته می شود. در انتها به سیاست عباسیان در نوع برخورد با مخالفان و تکیه ایشان بر شعار "الرضا من آل محمد" پرداخته می شود.

در فصل چهارم به اقدامات و برنامه ریزی های عباسیان دوره دعوت پرداخته که چگونه این اقدامات موجب موفقیت ایشان در کسب خلافت و سبقت بر دیگر رقبا شد، به طور کامل بحث می شود. در ابتدا به ایجاد کانونهای هدایت کننده دعوت عباسی پرداخته و پس از معرفی

اجمالی آنان به علت گزینش برخی از مناطق برای دعوت پرداخته شد . پس از آن به بررسی شبکه ارتباطی داعیان و امام عباسی و تأثیر آن در پیروزی عباسان بررسی شد و همچنین چگونگی بهره‌برداری عباسیان از اختلافات درونی و تعصبات قومی و قبیله ای امویان در جهت قدرت گیری ایشان و همچنین شبکه مالی عباسیان و تأثیر آن در پیروزی دعوت مورد بررسی قرار گرفت. در آخر به کلیاتی از قدرت‌گیری عباسیان تا خلافت سفاح در مسجد کوفه به طور مختصر پرداخته شد.

مسلم هر کار پژوهشی حتی در کوچکترین مقیاس آن با موانع و مشکلاتی همراه است. در این پژوهش سعی شد که با نگاهی نو به دوران دعوت پرداخته شود و این مسئله کار را دشوار می‌کرد. به این دلیل که بسیاری از محققین در دوران معاصر به مهم پرداخته که این مسئله موجب سخت شدن روند کار این پژوهش شد. در این پژوهش سعی گردید به نکاتی توجه گردد که کمتر محققانی آن را مورد توجه قرار داده و نقاط مبهم این دوران را تا حد امکان مورد بررسی قرار دهد.

در پایان از زحمات پدر و مادر عزیزم که همواره با حمایت ها و دعای خیرشان مرا در مراحل تحصیل یاری داند، تشکر می‌کنم. همچنین مراتب سپاس خود را از اساتید بزرگوار گروه تاریخ به ویژه استاد گرانقدر راهنما سرکار خانم دکتر بختیاری که در این راه زحمات بسیاری کشیدند، بیان می‌دارم. از مشاور محترم پایان نامه جناب آقای دکتر حسن زاده کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین از خانم لیلا اشرفی ، محترم و کیلی و آرزو غیاثوند دوسئین خوبم که حق دوستی را بر من تمام کردند، کمال تشکر را دارم.

تو خشنود باشی و ما رستگار

خدایا چنان کن سرانجام کار

فصل اول

مبانی پژوهش

۱. طرح مسئله :

عباسیان که در سال ۱۳۲ ه.ق با برکنار کردن امویان ، زمام امور را در دست گرفتند ، دورانی را پشت سر نهادند که می توان از آن به دوران زمینه سازی برای رسیدن به قدرت و یا به اصطلاح منابع ، دوران دعوت نام برد.

هرچند گزارش منابع از برخورد عباسیان با امویان ، درگیری علی بن عبدالله بن عباس را با ولید بن عبدالملک به امور شخصی مرتبط می دانند ، به نظرمی رسد زمینه هایی در ذهن عباسیان برای در دست گرفتن قدرت سیاسی می بایست وجود داشته باشد. از این دوران تا زمان دستیابی کامل به قدرت در سال ۱۳۲ ه.ق برای عباسیان بسیار مهم بوده است . زیرا در این دوران خاندان مذکور اقدامات لازم برای دستیابی به قدرت را انجام داد.

اوضاع سیاسی - اجتماعی اواخر دوران اموی ، ارتباط مستقیمی با عملکرد خلفای واپسین اموی داشت ، به نحوی که در این دوران ، مخالفت های پنهان علیه حکومت اموی نمایان شد . این شرایط بالاخص در مناطق دور از مرکز خلافت شدت بیشتری یافت ، حکومت تا حدودی موفق به سرکوب آنها شد ، این اوضاع افرادی را به فکر بهره برداری از این فضا واداشت . از جمله عباسیان که اقدامات مختلفی برای رسیدن به قدرت انجام دادند و در کنار دیگر مخالفان اموی قرار گرفتند ، بدون آنکه نامی به رسمیت در صف مخالفان از آنان برده شود و ایشان با بهره جویی از همین شرایط آشفته توانستند زیربنای دعوت خود را در خراسان پی ریزی کنند.

به نظر می رسد ، عباسیان با درک ضعف دولت اموی و روند رو به سقوط آن دولت دست به کار قدرت یابی شدند. هر چند تمامی این افکار به صورت پنهان دنبال می شد و عباسیان هیچ اقدام روشنی انجام ندادند ، این مسئله مانع از آن نیست که فکر کنیم عباسیان که در نهایت

میان مخالفان دولت اموی به پیروزی رسیدند، دارای برنامه‌ریزی، سازمان و تشکیلات منظمی بودند که آنها را در غلبه بر امویان و بهره‌گیری از شرایط نارضایتی موفق کرد.

با توجه به موارد فوق، بررسی برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات عباسیان ضروری است تا چگونگی دستیابی آنان به قدرت روشن گردد و با وجود آن که حکومت عباسیان موضوع مطالعه محققان زیادی بوده است، اما جای پرداختن به برنامه‌ها، اقدامات و عملکرد آنها در دوران پیش از پیروزی هنوز خالی است.

۱-۲. پرسش‌های پژوهش

با توجه به توضیح فوق پرسشهای ذیل مطرح می‌شود:

۱- عباسیان در دوره دعوت در مقابل امویان چه سیاستی را اتخاذ کردند؟

۲- عباسیان در دوره دعوت در برابر مخالفان خلافت اموی چه سیاستهایی داشتند؟

۳- عباسیان در دوره دعوت برای پیشبرد دعوت چه اقدامات و برنامه‌ریزی‌هایی انجام دادند؟

۱-۳. اهداف پژوهش و ضرورت آن :

هدف از این پژوهش شناخت شاخصه‌های اصلی برنامه‌ریزی و حرکت عباسیان در دوره دعوت است. در واقع بررسی چگونگی شکل‌گیری دعوت عباسیان، بررسی وضعیت سیاسی، اجتماعی عصر اموی در پیشبرد دعوت عباسیان و همچنین نقش قیام‌های علوی در پیشرفت اهداف عباسیان و قدرت‌گیری آنان و نیز نحوه و میزان بهره‌گیری آنان در موارد فوق می‌پردازد. این پژوهش به جهت شیوه خاص دعوت عباسیان و تشکیلات مخفی آنان، که تاکنون به صورت خاص و جامع به آن پرداخته نشده است ضروری می‌باشد.

۱-۴. فرضیات پژوهش :

۱- عباسیان در دوره دعوت در مقابل امویان سیاست " موافقت و مدارا درعین ضدیت " را نشان دادند.

۲- : سیاست عباسیان در دوره دعوت برابر مخالفان اموی مبتنی بر سه عامل: ۱- جلب ناراضیان ، ۲- پنهان کردن نقاط اختلافات (ایدئولوژیکی ، سیاسی و ...) خود با آنها و ۳- همکاری پنهانی در ضدیت با امویان بود.

۱- ۳: ایجاد کانونهای هدایت کننده دعوت و ایجاد شبکه منظم ارتباطی میان پیروان و امام عباسی موجب پیشبرد دعوت عباسیان شد.

۲- ۳: اجتناب از به مخاطره انداختن پیروان و امام عباسی بر اثر درگیریهای مسلحانه غیر مفید ، بهره برداری از شکافهای سیاسی موجود در بدنه خلافت ، تعمیق اختلاف میان امویان و مخالفانش از سیاستهای عباسیان در دوران دعوت بود.

۳- ۳: عباسیان برای پیشبرد دعوت، شبکه مالی گسترده ای را از حمیمه تا خراسان ایجاد کرده بودند.

۱-۵. تعریف و تحدید واژگان عملیاتی

عباسیان: بنی عباس ، آل عباس فرزندان عباس بن عبدالمطلب عموی پیامبر بودند که دولت اموی را سرنگون و خلافت عباسیان را به مدت پانصد سال تشکیل دادند. حرکت سیاسی آنان به زمان محمد بن علی بن عبدالله بن عباس که معتقد بودند ابوهاشم رهبر کیسانیه وی را جانشین خود نمود، باز می گردد. از این زمان داعیان عباسی فعالیت و تبلیغات خود را در خراسان آغاز کردند. دوران ارتباط عباسیان با قدرت را می توان به دو دوره دعوت و حکومت

تقسیم کرد. که دوران دعوت با محمد بن علی و پسرش ابراهیم امام ادامه یافت و سرانجام با

جانشینی سفاح و به قدرت رسیدن او در سال ۱۳۲ ه.ق در کوفه به پایان رسید.^۱

دوره دعوت: در ابتدا برای درک بیشتر، این دو واژه را از یکدیگر تفکیک میکنیم :

دعوت: کلمه عربی که از ریشه دعا گرفته شده است^۲ و به معنی خواندن ، خواهش از آمدن

کسی جهت طعام و جز آن، خواهش و طلب، راهنمایی به حقیقت، دعوت به حق،^۳ به کار برده می شود.

دوره: به معنی پیرامون، گرداگرد، زمانه، گردش پیرامون چیزی^۴ و در اصطلاح به مدت زمانی

خاص و مشخص گفته می شود.

^۱ - مولف مجهول، ۱۹۵۴، تاریخ اخبارالدوله العباسیه، به کوشش عبدالعزیز الدوری و عبدالجبار مطلبی، بیروت، بی نا، ص ۴۰ به بعد . محمد بن جریر، طبری، ۱۳۷۵، تاریخ طبری، تهران، اساطیر، ج ۷، به بعد. یعقوبی، احمد بن محمد بن واضح، بی تا .، تاریخ یعقوبی ، بیروت ، دارصادر، ج ۲، صص ۳۲۰ به بعد.

^۲ - مسعود، جبران، ۱۹۶۴، الرائد معجم لغوی، بیروت، دارالعلم للملایین، ج ۳، ص ۱۷۸. اتابکی، پرویز، ۱۳۸۰، فرهنگ جامع کاربردی، تهران، فروزان روز، ج ۱، ص ۲۰۰.

^۳ - ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارحیاء التراث العربی، ۱۴۱۹. البستانی، فواد افرام، منجدالطلاب، بیروت، دارالمشرق، ۱۹۵۲. نفیسی، علی اکبر، ناظم الأطباء، فرهنگ نفیسی، ج ۲، تهران، کتابفروشی خیام، بی تا. معلوف الیسوعی، لوئیس، المنجد فی اللغة و الأدب و العلوم، بیروت، الکاٹولیکیه، ۱۹۰۸. سیاح، احمد، لغت نامه، ج ۱، تهران، انتشارات اسلام، ۱۳۶۸. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۲، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱. رامپوری، غیاث الدین محمد بن جلال الدین بن شرف الدین، غیاث اللغات، تهران، امیرکبیر، ۱۲۴۲ ه.ق. حسنین، عبدالنعیم محمد، قاموس الفارسیه، بیروت، دارالکتاب، ۱۹۸۲. سجادی، جعفر، فرهنگ معارف اسلامی، تهران، کومش، ۱۳۷۳. الشنتناوی، احمد و دیگران، دائرةالمعارف الاسلامیه، ج ۱، بی جا، دارالفکر، بی تا.

^۴ - مسعود، جبران، الرائد معجم لغوی، بیروت، دارالعلم للملایین، ۱۹۶۴. اتابکی، پرویز، فرهنگ جامع کاربردی، تهران، فروزان روز، ۱۳۸۰. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارحیاء التراث العربی، ۱۴۱۹. البستانی، فواد افرام، منج دالطلاب، بیروت، دارالمشرق، ۱۹۵۲. نفیسی، علی اکبر، ناظم الأطباء، فرهنگ نفیسی، ج ۲، تهران، کتابفروشی خیام، بی تا . معلوف الیسوعی، لوئیس، المنجد فی اللغة و الأدب و العلوم، بیروت، الکاٹولیکیه، ۱۹۰۸. سیاح، احمد، لغت نامه، ج ۱، تهران، انتشارات اسلام، ۱۳۶۸. معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج ۲، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱. رامپوری، غیاث الدین محمد بن جلال الدین بن شرف الدین، غیاث اللغات، تهران، امیرکبیر، ۱۲۴۲ ه.ق. حسنین، عبدالنعیم محمد، قاموس الفارسیه، بیروت، دارالکتاب، ۱۹۸۲. سجادی، جعفر، فرهنگ معارف اسلامی، تهران، کومش، ۱۳۷۳.

دروه دعوت: دعوت عباسیان از زمانی آغاز شد که دا عیان عباسی به جهت تبلیغ برای عباسیان، مردم را به سوی "آل محمد" فرا می خواندند. این دوره زمانی به طور رسمی از سال ۱۰۰ه.ق آغاز شده و پس از ۳۲ سال تبلیغ و کوشش منظم و مستمر رهبران و داعیان عباسی در سال ۱۳۲ ه.ق به پیروزی رسید.^۱

۷-۱ روش تحقیق :

این پژوهش با بهره گرفتن از شیوه های تحقیقات تاریخی به روش توصیفی - تحلیلی پژوهش شده است. اطلاعات و مطالب به روش متداول در تاریخ یعنی همان منابع کتابخانه ای گردآوری می شوند. پس از آن اطلاعات تصفیه شده براساس سؤال ها و فرضیات مورد بررسی و سپس نگارش قرار می گیرند.

۶-۱ پیشینه پژوهش :

با وجود پرداختن اغلب کتاب هایی که در حوزه تاریخ سیاسی سلسله های اسلامی به نگارش در آمدند، به مبحث عباسیان به ویژه در سال های پایانی عمر دولت اموی و نگارش چند پایان نامه و مقاله به طور مستقل در این موضوع، کمتر اثر پژوهشی و کتابی که به طور مستقل به دوره دعوت به طور خاص و جامع بپردازد، مشاهده گردید. به این دلیل در این پژوهش سعی شد، به بررسی دوران دعوت عباسی از نگاهی نو و همچنین بررسی عواملی که تاکنون به آن توجه نشده و یا کمتر توجه شده بود، پرداخته و امید است که این پژوهش بتواند راه گشای پژوهش های بعدی باشد.

^۱ - ----- ، تاریخ الدوله العباسیه، به کوشش عبدالعزیز الدوری و عبدالجبار مطلبی ، بیروت ، بی تا ، ۱۹۵۴. مسعودی ، ابوالحسن علی بن حسین ، مروج الذهب و معادن الجواهر، ابوالقاسم پاینده ، تهران، علمی فرهنگی ، ۱۳۷۴ یعقوبی ، احمد بن محمد بن واضح ، تاریخ یعقوبی ، بیروت ، دارصادر ، بی تا.